

nem latinskem jeziku, mestoma pod lokalnim vplivom oskijščine oz. grščine.

Glavni del prve knjige so kritično objavljeni zapisi na tablicah; ta del je razdeljen na 22 poglavij, v drugi knjigi pa so objavljene fotografije. V prvem poglavju so objavljeni zapisi o poroštvo (*vadimonia*), garantno pismo, da se bo obtoženec dejansko pojavil pred sodnikom ali magistratom s sodno oblastjo na določen dan; to so bile neke vrste pogodbe med morebitnim obtožencem in tožnikom, ki jih je 21. Sledijo krajša poglavja, v katerih so objavljene vsebine tablic manjšega števila z različno pravno-bančno vsebino, ki se podobno nanaša predvsem na poroštva in različne garancije, od nakupov z dvojno garancijo do raznih javnih prodaj ter posojil in z njimi povezanih pogojev.

Sledijo podrobno razčlenjeni indeksi, ki omogočajo enostavno in pregledno uporabo bogate vsebine te izredno zanimive in pomembne publikacije, pomembne posebej za vse tiste, ki se ukvarjajo z ekonomsko zgodovino.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Supplementa Italica. Nuova serie 17. Edizioni Quasar. Roma 1999. 205 str., številne fotografije med besedilom.

V 17. zvezku *Suppl. It.* so objavljeni napisi dveh antičnih mest in njunih agrov iz 9. italske regije Ligurije: Forum Fulvi-Valentia in Alba Pompeia. Nove napise iz prvega mesta sta objavila Giovanni Mennella in Emanuela Zanda, iz drugega Silvia Giorcelli Bersani. V drugem delu so objavljeni napisi iz Ferrare in njenega teritorija, torej iz 10. italske regije Venecije in Histrije; avtorica tega dela je Daniela Pupillo. Tudi ta zvezek po vzoru zdaj že številnih predhodnih ne prinaša zgolj novih rimskih napisov, temveč tudi revizijo že objavljenih, poleg izčrpane bibliografije ter zgodovinskega uvoda in arheološke podobe obravnavanega prostora.

Območja, ki so obravnavana v pričujočem zvezku, so zanimiva tudi topografsko, kajti pri Pliniju omenjeni *Forum Fulvi quod Valentium* (3.5.49) ni natančno lociran. Ubikacija v kraj Valenza Po, ki arheološko ni tako bogat, je vprašljiva, verjetnejša je Villa del Foro, nekaj km oddaljena od Alessandrije, kjer so arheološke najdbe in naselbina izpričane že od 2. stoletja pr. Kr. dalje. Forum je bil sprva nedvomno administrativno odvisen od bližnje Dertone, od srede 1. stoletja po Kr. pa je verjetno dobil status municipija.

Tudi Alba Pompeia, današnja Alba, je zrasla na predhodni naselbini, sledi poselitve tega kraja pa segajo v neolitik. Romanizacija se je začela po letu 123 pr. Kr., ko je Mark Fulvij Flak premagal Ligure in Saluvije, nov zagon pa je mesto dobilo z zakonom Pompeja Strabona, ki je leta 89 pr. Kr. mestom v Transpadani in zavezniškim mestom Cispadane podelil latinsko pravo (pravica do trgovine in porok ter polno državljanstvo za visoke municipalne uradnike). Zanimiv je posvetilni napis neznanemu božanstvu, ki ga je dal postaviti Publij Levij Klemens, vojak 15. Apolonove legije, katere veterani so se naselili tudi v Emoni.

Ferrara je nastala pozno, razvila se je iz bizantinske trdnjave. V tem supplementnem zvezku so zbrani napisi, ki so bili najdeni v samem mestu, pa tudi vsi iz daljne in bližnje okolice. Med novimi rimskimi napisi naj posebej omenimo posvetilo Larom, počastilni napis za Karakalo, ki ga je dal postaviti mestni svet (*ordo decurionum*) in mestno prebivalstvo (*plebs urbana*), dalje vrsto napisov visokih mestnih uradnikov (edili, kvestorji, duumviri) ter vojaške napise, ki dokazujejo, da so se po končani vojaški službi nekateri veterani naselili v teh mestecih. Iz Foruma Fulvi (Valentia) so med drugimi pomembni napisi vojakov kohorte 1. Flavije, 9. legije Hispanie in 3. legije, verjetno Avguste, ter nagrobnik svečenika vladarskega kulta. Nič manj ni zanimiv napis oskrbnika (*curator*) kolegija fabrov in centonarjev (danes bi rekli: gasilskega društva) iz Mediolana (Milana). Z območja Ferrare so posebej omenbe vredni novi napisi sužnjev in osvobojenec vladarske hiše (*familia Caesaris*), ki dokazujejo, da so imeli vladarji na tem teritoriju

obsežne posesti, tako pašnike kot tovarne opeke, vinograde, ribogojnice in farme drobnice. Za nas zanimiva je tudi vojaška diploma, izdana za mornarja ravske morarice Lucija Benija Bevze, sina Like (*L. Bennius Beuza, Liccae f.*), po rodu iz Dalmacije.

Novih napisov iz teh dveh območij je veliko, ponekod jih je bilo najdenih bistveno več od tistih, ki so bili objavljeni v monumentalnem *Corpus inscriptionum Latinarum*. Žal pa za ustrezno čuvanje do danes ni najbolje poskrbljeno, revizija je celo pokazala, da je velik del doslej znanih napisov izgubljen. Tako lahko le zaključimo, da so knjige z objavami napisov po modernih standardih, torej s čim bolj natančnimi najdiščnimi podatki, dobro fotografijo in natančnim opisom ter informativnim komentarjem izredno velikega pomena za preučevanje najrazličnejših vidikov antične zgodovine, saj ostanejo, če se kamni izgubijo, edini dokument za nadaljne študije.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Ivana Pleinerová: *Die altslawischen Dörfer von Březno bei Louny.* Archeologický ústav AV ČR Praha, Okresní muzeum Louny, Praha-Louny 2000. ISBN 80-861248-18-5. 300 str., 115 slik, 32 tabel, 4 priloge.

Objave celotnih staroslovanskih naselbin še vedno lahko preštavamo na prste. Ne samo, da jih je bilo malo tako izkopanih, še manj je objavljenih. Zato je še toliko bolj razveseljav nedavni izid knjige Ivane Pleinerove s praškega arheološkega inštituta, v kateri objavlja svojo raziskavo staroslovanskih naselbin v Březnu pri Lounih. Uporaba računalnikov že kaže svoje dobre plati. Avtoričin katalog je poenoten, kratak in jednat. Samo še vprašanje časa je, kdaj bomo kataloške dele objav predstavljali strokovni javnosti zgolj v digitalni obliki.

Najdišče Březno leži severozahodno od Prage ob reki Ohře. Raziskano je bilo v dolžini 550 m in širini 150 m. Sestavljajo ga sledi bivanja različnih dob: mlajše kamene dobe, bronaste dobe, preseljevanja ljudstev in staroslovanske dobe. Čeprav avtorica obravnava v obravnavani knjigi samo zadnjo, se ne izogne vprašanju morebitnega stika Slovanov s staroselci. Njen odgovor je nikalen, ker stika ne more dokazati niti z drobnim gradivom niti z razporeditvijo stavb. Dopušča pa možnost, da je bila časovna razlika med poselitvijo enih in drugih le majhna.

V katalogu ločeno predstavlja jame različnih oblik in namena ter bolj ali manj vkopane hiše, ki jih je kar 42. Hkrati s temi nepremičnimi najdbami prikaže tudi premično gradivo v okviru vsakokratnega skupka.

Sledi interpretativni del, v katerem najprej skuša časovno uokviriti najdbe. Vse, ki bi pričakovali čarobno rešitev kronoloških problemov zgodnesrednjeveške arheologije Slovanov, bo ta del razočaral. Realistom pa predstavlja odlično izhodišče nadaljnjih raziskav. Med neglinenimi izdelki ni predmetov, ki bi pripomogli k ožji časovni opredelitvi. Tako je avtorici preostala zgolj lončenina z vso problematičnostjo datiranja. Res je, da vse dosedanje raziskave kažejo, da je v času od 5./6. st. do 10. st. opazen proces sprememb lončenine, ki so jo uporabljali Slovani. Sprva preproste neokrašene posode s komajda izvihanimi ustji, izdelane na mirujoči podlagi, so sčasoma dobile okras, bolj izvihana in razčlenjena ustja, postavili so jih na počasno lončarsko kolo in na njem dodelovali. S temi kriteriji je avtorica razdelila gradivo na tri časovne skupine, ki naj bi v grobem obsegale obdobje od konca 6. do konca 9. st. z morebitnimi vmesnimi prekinitvami. Izrecno pa poudarja, da gre predvsem za relativno časovno sosledje, medtem ko je absolutna datacija povsem začasna in bolj intuitivna kot pa kaj drugega. Kako upravičena je njena zadržanost, pokaže z nadaljnimi kontrolnimi analizami. Že sama razporeditev lončenine treh časovnih skupin po posameznih hišah je večkrat v nasprotju s pričakovani: meša se namreč "mlajša" s "starejšo", okrašena z neokrašeno, preprosta ustja z razčlenjenimi. Del tega mešanja gre morda res na rovaš starejših in mlajših preklopov ter vkopov, a pomemben del ostaja nepojasnjen. Najznačilnejši

primer je hiša 12 z 31 odlomki zgodnje lončenine, 34 pozne ter 126 nedoločljivimi. Na njenem mestu ter najmanj 2,5 m vsenaokoli ni ne starejšega ne mlajšega objekta. Pri tem je avtorica hišno jamo izkopavala skrbno po sektorjih in režnjih, a je bila premešanost povsod enaka. Problem pušča avtorica odprt.

Morda bi k rešitvi prispevala pojasnitev vprašanja, kako je nastajalo zasutje jam. Iz prerezov nekaterih jam je razvidno, da se spodnje plasti dvigujejo ob stenah navzgor, kar kaže, da so bile jame nekaj časa odprte in je bilo zasipanje postopno. V ostalih jamah so plasti zasutja samo vodoravne. So bile zasute naenkrat, umetno? Odkod so ljudje vzeli gradivo za zasipanje? So potem najdbe v hišnih jamah sploh pripadale ljudem, ki so v njih prebivali in njihovem času?

Nadaljnjo možnost nakazujejo vzporedjanja arheološke tipologije slovanske lončenine in dendrokronološko datiranih plasti z ozemlja polabskih Slovanov. Tam se kaže, da so preproste neokrašene posode v plasteh, ki so nastajale do 10. stoletja. Okrašene posode razčlenjenih oblik pa se pojavijo že v zadnji tretjini 8. st. Vsaj 200 let so vsi arheološki tipi obstajali vzporedno (primerjaj: Felix Biermann, *Dendrochronologie und Keramik des 8. bis 12. Jahrhunderts im Raum zwischen Elbe und Oder/Neiße*. - *Probleme der mitteleuropäischen Dendro-chronologie und Naturwissenschaftliche Beiträge zur Talaue der March*, Internationale Tagungen in Mikulčice 5, Spisy Archeologického Ústavu AV ČR Brno 15, 1999, str. 97-123). Spreminjalo se je le še njihovo medsebojno številčno razmerje. Seveda je pri tem procesu potrebno upoštevati tudi regionalne in socialne razlike. Zelo verjetno je, da je bil na prostoru južno od Donave in blizu nje prehod k bolj razgibani, okrašeni lončenini pod vplivom staroselcev lahko zelo hiter. Po drugi strani domneva Jiří Macháček, da je obstajala tozadevna razlika med regionalnimi centri in odmaknjenimi vasmí, kjer je bil proces sprememb lahko mnogo počasnejši in so se zato arhaizmi ohranjali dlje časa.

Kako potemtakem s pomočjo lončenine časovno določati stavbe, če so bile v rabi, ko so uporabljali vse tipe lončenine hkrati? Avtorica zato išče novo možnost z analizo artefaktov višje ravni - hiš. Potem, ko jih je časovno razdelila, opazuje morebitne konstrukcijske spremembe. Lega ognjišč njeno časovno razdelitev

delno potrjuje: hiše prve in druge dobe jih imajo v severozahodnem vogalu, tretje pa kjerkoli. Vendar analiza globlin vkopov povzroča nove dvome. V najstarejši skupini so samo globoke hiše, v srednji samo plitve, v najmlajši globoke in plitve. Prvi dve skupini obsegata manj hiš in samo v zahodnem delu najdišča, najmlajša največ in povsod. Avtorica govori o polkrožni razporeditvi hiš okrog osrednjega trga v času prvih dveh skupin, česar pa sam iz priloženega načrta nikakor ne morem razbrati. Se pa strinjam, da najmlajša skupina nikakor ne kaže take razporeditve. - V celoti gledano je njena časovna razporeditev verjetno vsaj v najbolj grobem obrisu pravilna. Nekatere posamične primere pa že avtorica sama opredeljuje povsem pogojno. Vrednost tega dela knjige vidim predvsem v tem, da zelo nazorno pokaže številne interpretativne pasti. Ta del je dopolnjen s tehničnimi analizami železnih predmetov, ki kažejo razmeroma dobro znanje izdelovalcev.

Poseben posladek pa je drugi del knjige, ki ga je avtorica poimenovala "Sestavine naselbine z etnoarheološkega vidika." Tu je njeno znanje prišlo do polnega izraza. Svojih raziskav Března namreč ni zaključila z izkopavanji, ampak jih je nadaljevala z eksperimentalno arheologijo, ki je obsegala gradnjo hiš ter bivanje v njih v različnih letnih časih. O tem je objavila več obsežnih poročil, ki jih v pričujoči knjigi povezuje s podobnimi strukturami z drugih slovanskih naselbin. Tako sestavi imeniten pregled tehničnih rešitev in interpretativnih modelov, ki bodo v veliko korist vsakomur, ki je naletel na ostanke slovanske hiše in je pred nalogo, iz njih iztisniti njeno nekdanjo podobo.

Knjigo zaključujejo: pregled rastlinskih in živalskih ostankov, seznam literature in češki povzetek, kajti osnovno besedilo je v nemščini. Pri slednji naletimo na edini neprijetni del knjige. Uporabljena terminologija in stilistika sta v osnovi češki, le dobesedno prevedeni v nemščino. To je seveda neizogibno, a če bi dali besedilo v jezikovni pregled še nekemu nemškemu arheologu, bi lahko bilo dobro razumljivo že na prvi pogled. A konec koncev gre resnično za malenkost, sicer je prevod dober in hvalevreden poskus premagati jezikovne meje.

Knjiga Ivane Pleinerove spada med tiste redke, ki nas med branjem "zagrabijo." Poleg tega je zakladnica idej, po katerih bomo sešli znova in znova.

Andrej PLETERSKI